

развитого социализма // Науч. труды по истории КПСС. – Вып. 97. – К., 1978. 32. Прокопенко И.Ф., Шерстюк И.Н., Марченко О.С. Конституция СССР о возрастании роли партии в повышении творческой активности общественных организаций трудящихся // Науч. труды по истор. КПСС. – Вып. 102. – К., 1979. 33. Романцов В.Е., Шульга И.В. Дальнейшее укрепление партийных организаций – политического ядра трудовых коллективов // Науч. труды по истории КПСС. – Вып. 141. – К., 1986. 34. Скрыпник И.Н. Против буржуазных фальсификаций роли КПСС как авангарда рабочего класса в развитии социалистическом обществе // Науч. труды по истор. КПСС. – Вып. 102. – К., 1979. 35. Смирнов А. История Южной Руси. – М., 2008. 36. Стороженко Г.А., Ткаченко Н.Т. Закрепление в новой Конституции СССР научной концепции руководящей роли КПСС в социалистическом обществе // Науч. Труды по истории КПСС. – Вып. 100. – К., 1979. 37. Фомін А.І., Гайдуков В.Ф. XXIV з'їзд КПРС і питання культурного будівництва // Наук. праці з історії

КПРС. – Вып. 56. – К., 1972. 38. Цвик М.В. Закрепление и развитие в Конституции СССР программных положений КПСС о формах непосредственного народовластия // Науч. труды по истор. КПСС. – Вып. 102. – К., 1979. 39. Чупин Г.Т. Предистория и история Киевской Руси, Украины и Крыма. – Х.: Литера Нова, 2010. 40. Шаповал Ю.И. Разоблачение буржуазных фальсификаций возрастания руководящей роли КПСС в развитии социалистической демократии // Науч. труды по истор. КПСС. – Вып. 102. – К., 1979. 41. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії. – К., 2001. 42. Новітня історія України (1900-2000). – К., 2000. 43. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій. – К., 1999. 44. Шубин А.В. Золотая осень застоя. СССР в 1975-1985 гг. – М., 2008. 45. Якупов Н.М. КПСС – руководящее ядро политической системы советского общества // Науч. труды по истории КПСС. – Вып. 104. – К., 1980.

Надійшла до редколегії 17.02.10

В. Павленко, канд. іст. наук, доц., Я. Кудрявська, асп.

МЮНХЕНСЬКА УГОДА ЯК НАСЛІДОК ЧЕХОСЛОВАЦЬКО-НІМЕЦЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

У статті зроблена спроба проаналізувати події, які відбувалися напередодні і в дні Мюнхен і були пов'язані з чехословацько-німецьким протистоянням. Вирішення судетського питання призвело до того, що Чехословаччина припинила своє існування як незалежна і суверенна держава, а її територія була розділена між Німеччиною, Польщею і Угорщиною.

In the article was made an attempt to analyze the situation, which occurred in days of Munich and were connected with the Czechoslovak-German confrontation. The issue led to that fact, that Czechoslovakia ceased to exist as an independent and sovereign country and its territory was divided between Germany, Poland and Hungary.

Незважаючи на те, що з часу ганебної мюнхенської угоди, яка стала трагедією для народів Європи і впритул наблизила людство до початку Другої світової війни, минуло більше трьох десятиліть, і сьогодні проблема Мюнхена продовжує залишатися гостро актуальною, як з політичної, так і з наукової точки зору. Мюнхен підштовхує до думки, що і в сучасному неспокійному світі можна чекати будь-яких несподіваних поворотів.

Численні праці як вітчизняних, так і радянських та зарубіжних істориків висвітлюють правдиву і документально обґрунтовану історію Мюнхенської угоди, показують роль урядів західних держав і перш за все Англії та Франції, які використали Чехословаччину як розмінну монету у великій імперіалістичній грі і під приводом збереження миру в Європі видали її на милість фашистському агресору. Це праці: Борисова А.Ю., Волкова В.К., Кретинина С., Ушакова А., тощо [1, 2, 5, 7].

Проте далеко не всі проблеми предісторії Мюнхена повністю знайшли своє відображення в історіографії. Слід зазначити, що узагальнюючих праць, які б відтворювали повну динамічну картину чехословацької зовнішньої політики, визначали її мету, зміст, напрямки і характерні риси, до цього часу ще не створено. На наш погляд, також, недостатньо досліджені відносини ЧСР з Німеччиною 30-х років.

1938 рік приніс із собою подальше зростання словесної агресії нацистської пропаганди. Першим кроком до розширення Німеччини стало приєднання Саарської області на Заході до німецької території, яка за версальським договором дісталася Франції. Сталося це мирним шляхом – 13 січня 1935 р. Франція провела референдум, на якому більшість населення висловилося за включення до складу Німеччини. У лютому 1938 року Гітлер звернувся до Рейхстагу із закликом "звернути увагу на жахливі умови життя німецьких братів у Чехословаччині" [12, с. 89]. А в березні, після аншлюсу Австрії, Генлейн прибуває до Берліну, де одержує нові інструкції та чималі гроші. На порядку денному для охопленого манією експансіонізму німецького канцлера стояло захоплення Чехословаччини на Сході.

24 квітня на з'їзді Судето-німецької партії в Карлсбаді (Карлових Варах) Генлейн домігся ухвалення програми з восьми пунктів. Головними серед них були відновлення повної рівноправності між "німецькою націо-

нальною групою" і чеським народом, ухвалення законів на захист судетських німців, які проживали за межами цієї зони, виплата компенсацій за ушкодження, нанесене їм після 1918 року, свобода сповідати нацистську ідеологію, надання статусу офіційної німецької мови в Судетській області [12, 91].

Німецький друк і пропаганда, поширюючи описи "мучеництва" судетських німців, які піддавалися утискам і дискримінації з боку чехів, а також організовані судето-німецькою партією провокації та заворушення, небезпечно погіршували атмосферу навколо Судет, надавши Гітлеру можливість для нестримних нападів на Чехословаччину.

Цікавим є той факт, що вже 21 квітня 1938 р. Гітлер і Кейтель розробили план "Грюн", яким передбачалося напасти на Чехословаччину після серії дипломатичних переговорів, які привели б до кризи. Як "морально-етичне" прикриття "плану Грюн" Гітлер придумав "пригноблену нацменшину", назвавши так етнічних німців, які компактно проживали в прикордонній Судетській області Чехословаччини. "Ми не будемо далі дивитися на те, як знущатимуться над трьома з половиною мільйонів німців", – віщав Геббельс. "Я не потерплю за жодних обставин, щоб в Чехословаччині й далі пригноблювали німецьку меншину!" – погрожував Гітлер [7, с. 398].

Карловарська програма була підготовлена в тісному контакті з Гітлером. Для німців було головним з'ясувати позицію Англії і Франції щодо підтримки Чехословаччини. Англійські та французькі політики вважали небезпечним спрямувати Чехословаччину на опір і рекомендували їм йти на переговори. 28–29 квітня Чемберлен, Галіфакс, Даладье та Бонні провели зустріч в Лондоні. Французький уряд, вважаючи себе зв'язаним французько-чехословацьким договором, марно прагнув отримати від Англії чіткої гарантії, на чому активно наполягав Радянський Союз. Єдиним результатом їх переговорів стала згода продовжити переговори на рівні генеральних штабів і звернутися до чехословацького уряду, що й було зроблено 7 травня. Франція та Англія закликали Чехословаччину розпочати прямі переговори з партією Генлейна в дусі взаєморозуміння.

У травні Гітлер висуває вимогу провести референдум з питання приєднання Судетських земель до Німеччини. На 22 травня – день муніципальних виборів – був при-

значений путч для того, щоб взяти під контроль Судети та перетворити ці вибори на плебісцит. Одночасно вермахт почав висунання своїх дивізій до кордону.

20 травня 1938 генерал Вільгельм Кейтель направив Гітлеру новий варіант плану нападу на Чехословаччину. Ймовірно, по каналах розвідки ця інформація дійшла до Праги, і в Чехословаччині була оголошена часткова мобілізація. Посли Великої Британії і Франції в Берліні попередили німецьке МЗС, що агресія проти Чехословаччини означає європейську війну. Гітлер злякався. Час для великої війни ще не прийшов. За його розпорядженням 23 травня чехословацький посол в Берліні був проінформований про те, що Німеччина не має агресивних намірів відносно Чехословаччини. Частина традиційної військової еліти Німеччини була налякана не на жарт: європейська війна, як вони справедливо вважали, приведе до поразки Німеччини. Німецькі генерали підготували змову проти Гітлера і були готові заарештувати нацистську верхівку, якщо та спробує розв'язати війну. Але 30 травня 1938 на нараді генералітету в Ютеборзі Гітлер оголосив наказ про військове захоплення Чехословаччини не пізніше за 1 жовтня 1938 (операція "Грюн"). Таким чином, ситуація навколо Чехословаччини стала критичною [8, с.401].

18 серпня до Лондона прибув їх емісар генерал Евальд фон Клейст, який зустрівся там з противниками політики умиротворення, у тому числі з Черчиллем, і заявив наступне: "Гітлер призначив дату вторгнення до Чехословаччини, німецькі генерали мають намір запобігти агресії, але для цього необхідна тверда позиція Великої Британії; поступки з її боку Гітлеру виб'ють підгрунтя з-під ніг у змовників. Слова Клейста були передані Чемберлену, який проявив занепокоєння, виразивши, в той же час, неабияку недовіру Клейсту.

5 вересня 1938 президент Чехословаччини Едуард Бенеш, уникаючи конфронтації, прийняв всі умови лідерів протерористської партії в Судетах. Це було зовсім не те, на що розраховував Берлін: агресія проти Чехословаччини позбавлялася морального обґрунтування. За наказом з Берліна, переговори з Бенешем були негайно перервані.

12 вересня Гітлер виступив в Нюрнберзі і незважаючи на те, що Прага погодилася на створення німецьких автономних районів, з'їзд НСДАП ухвалив резолюцію з вимогою до Чехословаччини надати самовизначення судетським німцям. У промові на з'їзді Адольф Гітлер заявив, що він прагне миру й тільки миру, але "не для того Всемогутній створив сім мільйонів чехів, щоб вони гнобили три з половиною мільйони судетських німців" і що за спинами "змучених" судетських німців "стоїть озброєна німецька нація" [13, с.528].

13 вересня Чемберлен запропонував Гітлеру піти на переговори. Фюрер великодушно погодився на зустріч на його території, в Берхтесгадені. Чемберлен вперше зустрівся з Гітлером. Фюрер заявив, що він жадає миру, але готовий і до світової війни із-за чехословацької проблеми. Втім, війни можна уникнути, якщо Велика Британія погодиться на передачу Судет Німеччині на основі права націй на самовизначення. Чемберлен пообіцяв вирішити цю проблему. Поки Чемберлен гарячково обговорював перспективи заспокоєння Німеччини, Гітлер думав на два кроки вперед, домовляючись з Польщею і Угорщиною про їх роль у конфлікті [6, с. 46].

Тим часом, 13 вересня почалося збройне повстання у Судетах; у відповідь чеський уряд запровадив воєнний стан у населених німцями районах і направив туди свої війська. Після дводенних боїв заколот був придушений, Генлейн утік до Німеччини. У боях загинуло понад 300 путчистів, сотні були поранені, чимало заареш-

товано. Здавалося б, усе закінчено. Але ж за спинами "співвітчизників" стояв Берлін. Знімки "звірств чеської воячини" з легкої руки відомства Геббельса обійшли весь світ. Німецькі ЗМІ, включаючи телебачення (так, Третій Рейх з середини 1930-х став лідером у використанні недосконалої ще телевізії у пропагандистських цілях), кричало про "злочини чехів" і показувало їх. Гітлер з усіх трибун погрожував – він, мовляв, дуже прагне миру і є визнаним миротворцем, але у цій ситуації можлива війна якнайширшого масштабу. І демократичний Захід завагався...

А поки Берлін, Париж, Лондон і Рим обмінювалися посланнями, поки західна преса вимагала "тиснути на Чехословаччину" і "забезпечити права німецького населення щодо возз'єднання з країною, з якою воно пов'язане походженням", Генлейн сформував на території Рейху "Судетський німецький добровольчий корпус", який розгорнув бойові дії та терористичні напади у прикордонних районах Чехословаччини. Чеські вояки гідно билися, але чеські лідери втратили впевненість у собі. 17 вересня президент Чехословаччини Едуард Бенеш запропонував передати кілька населених німцями районів Третьому Рейху; але Гітлер і з цим не погодився – йому не була потрібна така "дрібничка" [8, с.408].

18 вересня до Лондона спішно прибули прем'єр Франції Едуард Даладье і міністр закордонних справ Жорж Бонне. В ході консультації з британськими колегами було вирішено, що території, на яких проживало більше 50 відсотків німців, повинні відійти до Німеччини, і що Франція з Великою Британією гарантують нові кордони Чехословаччини від неспровокованої агресії. Чехословацьких представників до Лондона не запросили, і Прага вимушена була задовольнятися британсько-французькими пропозиціями, які були передані їй 19 вересня послами двох провідних європейських країн. Відповідь чехословацького уряду була твердою: як-що прийняти подібні умови, то рано чи пізно вся Чехословаччина буде поглинена Гітлером. Прага також нагадала Парижу про його зобов'язання за договором про взаємодопомогу. Чемберлен і Даладье холодно відповідали, що у такому разі Чехословаччині належить розв'язувати конфлікт з Німеччиною самій.

21 вересня польський уряд, за рік до своєї військової поразки, жадавав від Праги проведення плебісциту в районі Тешена, в якому проживала польська меншина, і направив війська до кордону. Радянські представники заявили, що СРСР стримає своє слово і прийде на допомогу Чехословаччині. Заступник наркома закордонних справ СРСР Потьомкін в розмові з чехословацьким посланцем до Москви Фірлінгером підтвердив готовність СРСР виконати пакт про взаємодопомогу, у випадку якщо Чехословаччина піддасться нападу з боку Німеччини; аналогічні заяви зробили нарком Литвинов англійському послові в Москві і радянський полпред в Парижі – французькому уряду [7, с.411].

23 вересня Чехословаччина провела успішну мобілізацію. Збройні сили Чехословаччини після мобілізації включили: чотири армії, 14 корпусів, 34 дивізії та 4 групи піхоти, мобільні дивізії (танкова і кавалерійська), а також 138 батальйонів кріпосних гарнізонів, що не входили до складу дивізій, 7 авіаційних ескадр, які налічували 55 ескадрилій (13 бомбардувальних, 21 винищувальну і 21 розвідувальні ескадрильї) і 1514 літаків, з них 568 машин першого ешелону. Чехословаччина поставила під рушницю 1250 тис. чоловік, із них 972479 чоловік було розгорнуто в першому ешелоні. У складі армії було 36 тис. вантажівок, 78900 коней і 32 тис. возів. Це була досить могутня армія, яка спиралася на створені оборонні споруди уздовж кордону. Чехослова-

цька армія навіть поодиноці могла протистояти Німеччині. Мабуть, їх боявся і Гітлер, тому він форсував події і небезпідставно, його війська в ході окупації Судетської області, а згодом і залишків Чехословаччини, втрат не понесли. Могутня чехословацька армія була просто роззброєна, без жодного опору [8, с.416].

22-23 вересня Чемберлен, натхненник політики умиротворення, зустрівся з Гітлером в Годесберзі, де фюрер несподівано заявив, що Судети мають бути негайно окуповані Німеччиною до 1 жовтня. Негайна окупація замість мирного приєднання на основі вільного волевиявлення – такий був його виклик. На другий день Чемберлен, розуміючи, що йому потрібно вибирати між умиротворенням і війною, якої Велика Британія і Франція так жахалися, погодився передати чехословацькому уряду вимогу Гітлера про передачу Судетської області до 1 жовтня під управління Німеччини. Проте кабінет Чемберлена, і Франція визнали, що умиротворення зайшло дуже далеко. Франція оголосила часткову мобілізацію і підтвердила, що виступить на стороні Чехословаччини. 25 вересня Даладье в Лондоні отримав серйозну перемогу: Чемберлен погодився інформувати Гітлера про те, що якщо Франція опиниться у стані війни з Німеччиною із-за чехословацького питання, Велика Британія виступить на її стороні. Президент США Рузвельт і король Швеції Густав V виступили з серйозними застереженнями Німеччині. Чехословацька армія готувалася до відбиття агресії. Велика Британія оголосила про мобілізацію флоту. Становище складалося найгіршим чином для Німеччини [10, с.72].

Пізно увечері 27 вересня Гітлер продиктував листа Чемберлену, який було витримано в помірних тонах: він був готовий дати гарантію безпеки частини Чехословаччини, що залишилися, він був готовий обговорити деталі з Прагою, й він хотів миру. Чемберлен запропонував Гітлеру конференцію за участю Чехословаччини, Великої Британії, Франції та Італії.

Вранці 28 вересня Муссоліні, що побоювався початку європейської війни, повідомив Гітлера, що виступає посередником на прохання Великої Британії і, підтримуючи фюрера, все ж просить його утриматися від мобілізації. Гітлер негайно запросив глав урядів Великої Британії, Франції і Італії до Мюнхена. Всупереч своїй попередній обіцянці в посланні Чемберлену, він відмовлявся говорити із представниками Чехословаччини. Зустріч в Мюнхені відбулася 29-30 вересня 1938. Гітлер зустрів Муссоліні на кордоні і по дорозі до Мюнхена заявив йому, що рано чи пізно Німеччині та Італії доведеться битися пліч-о-пліч проти Великої Британії і Франції. Муссоліні не заперечував [4, с. 217].

Найдраматичніша подія 1938 р. сталася 29 вересня, коли четверо державних діячів зустрілися в мюнхенській резиденції фюрера, щоб перекроїти карту Європи. Трьома високими гостями на цій історичній конференції були прем'єр-міністр Великобританії Невілл Чемберлен, французький прем'єр Едуард Даладье, і диктатор Італії Беніто Муссоліні. Та головною фігурою був гостинний німецький господар Адольф Гітлер.

Відкриваючи її, Гітлер виступив з промовою. Вибухнувши лайкою на адресу Чехословаччини, він зажадав "на користь європейського світу" негайної передачі Судетської області і заявив, що за будь-яких умов його війська 1 жовтня будуть введені в прикордонні райони. При цьому фюрер знову запевнив, що у Німеччині інших домагань в Європі немає. Завдання конференції він визначив так: додати вступу німецьких військ на територію Чехословаччини законний характер і виключити застосування зброї. До середини дня прибули два представники Чехословаччини, яких помістили в одній з кімнат під на-

дійною охороною. Чехословацька делегація не була допущена до переговорів. Виступи учасників змови не стенографувалися, бо операція явно не підлягала розголошенню, велися тільки неофіційні записи [11, с. 99].

Формально основою для підписання Угоди було пригнічення прав німецької меншини, яка проживала на території Чехословаччини в Судетській області та інших районах із переважно німецьким населенням.

Мюнхенська угода була підписана ними в ніч з 29 на 30 вересня 1938 року. За цією угодою Німеччина отримувала право на анексію Судетської області, а також тих районів, де німецьке населення перевищувало 50%. Угода також вимагала від Чехословаччини, яка не брала участі в Мюнхенській конференції, очистити до 10 жовтня 1938 р. територію Судетської області, куди потім були введені німецькі війська. Натомість дві держави давали "гарантії" нових кордонів Чехословаччини. А ось щодо Італії та Німеччини, то "щойно буде врегульовано питання про польську і угорську меншини в Чехословаччині, Німеччина і Італія, зі свого боку, нададуть Чехословаччині гарантію". Про те, чого ці гарантії коштували, наочно свідчить подальший розвиток подій.

О десятій годині 30 вересня Чехословаччина капітулювала. Президент Бенеш 5 жовтня пішов у відставку і незабаром відправився у вигнання до Лондону. Національні збори вибрали президентом Еміля Гача. Чехословацька армія припинила існування як реальна бойова сила. Одним словом, "миротворча операція" Адольфа Гітлера успішно завершилася [8, с. 428].

Зрозуміло, що ніякої дискусії в мюнхенській конференції не було. Єдиним питанням, яке піддалося обговоренню, було питання про те, яким способом примусити Чехословаччину прийняти мюнхенський диктат і беззастережно капітулювати перед об'єднаним англо-франко-німецько-італійським натиском. При розгляді питання про терміни Чемберлен виявив готовність повністю задовольнити німецькі вимоги.

Ще далі пішов Даладье, вказавши, що "французький уряд у жодному випадку не потерпить тяганини в цій справі з боку чеського уряду". Так уряди Англії і Франції без щонайменших коливань принесли Чехословаччину в жертву гітлерівській Німеччині.

Після повернення до Лондона Чемберлен заявив: "Друзі мої! Ударе в нашій історії сюди, на Даунінг-стріт, з Німеччини прибуває почесний мир". Чемберлен не довго ходив в "миротворця", в травні 1939 року в кріслі прем'єра опинився вже Черчилль [1, с.102].

Сумісне примушення Чехословаччини до відмови від своїх територій зусиллями Гітлера та Муссоліні, з одного боку, і "західних демократій" на чолі з Чемберленом і Даладье (США також підтримали мюнхенську операцію), з другого боку, стало знаковим. В обмін Німеччина підписала з Англією (30 вересня) і Францією (6 грудня) декларації, які, по суті, були пактами про ненапад. "Мені від самого початку було ясно, – зізнавався Гітлер своїм генералам після "мюнхенської змови", – що Судетсько-німецька область мене не задовольнить. Це рішення половинчате". І щойно мюнхенські "миротворці" відбули на батьківщину, Гітлер почав вирішувати цю проблему остаточно, й досяг успіху до середини березня 1939 року.

У період з 1 по 10 жовтня 1938 року Німеччина анексує Судетську область, площею в 30 тис. кв. км. і понад 3 млн. чоловік населення, своїх прикордонних укріплень і важливих промислових підприємств. Свої територіальні претензії пред'явила Польща (на область Тешина) і Угорщина (на південні області Словаччини), що й дозволило Гітлеру обілити анексію Судет "міжнародним" характером вимог до Чехословаччини [2, с. 279].

Отже, після підписання Мюнхенської угоди Чехословаччина, задовольнивши територіальні домагання агресора, позбулася прикордонних укріплень, багатих покладів вугілля, частини легкої промисловості та деяких залізничних вузлів. Так само Гітлер дозволив Угорщині та Польщі увірвати й собі по шматку від чехословацького пирога. Він чудово розумів, що незабаром він прибере до рук і їх. Все, що сталося після укладення Мюнхенської угоди, показало ілюзорність надій європейських політиків, які вважали, що Гітлера можна "утихомирити". У Берліні тут же приступили до підготовки вирішення проблеми Чехословаччини загалом – завершення ліквідацію Чехословаччини.

Мюнхенська угода і подальша капітулянтська позиція уряду Чехословаччини привела до того, що країна: поперше, припинила своє існування як незалежна і суверенна держава, а її територія була розділена між Німеччиною і новими агресорами Польщею і Угорщиною; по-друге, виключила з лав потенційних супротивників "третього рейху" велику і добре озброєну чехословацьку армію: до їх рук потрапили – 1582 літаки, 2676 артилерійських знарядь, 469 танків, 43 000 кулеметів, 1 мільйон гвинтівків, гігантські запаси боєприпасів, різне військоове спорядження і військово-промисловий комплекс Чехословаччини, який до кінця війни працював на Німеччину. Перебудована фашистами на військовий лад промисловість була досить ефективною: тільки заводи "Шкода" в Чехії в 1940 році випускали стільки ж озброєння, скільки вся англійська промисловість. Мюнхен вселив глибоку недовіру до західних союзників, бо, по суті, західні держави під прапором боротьби за мир пішли назустріч Гітлеру, погодившись на всі його вимоги [8, с. 431].

Таким чином, Мюнхенська угода привела в черговий раз до зміни розстановки сил у світі. Німеччина триумфально повернулася до Європи й потім – до забутої теми Балкан. По суті, Мюнхен – став прологом Другої світової війни. На нашу думку, Мюнхен вселив глибоку недовіру до західних союзників, бо, по суті, західні держави під прапором боротьби за мир пішли назустріч Гітлеру, погодившись на всі його вимоги.

Якщо аншлюс Австрії Гітлер провів під покривом референдуму, то окупацію Чехословаччини фактично санкціонували "миротворці" Чемберлен і Даладье, забувши про ті гарантії, що були дані Чехословаччині раніше. Понад те, вони заохочували загарбницьку політику Гітлера й прагнули до "каналізації" німецької агресії

на схід, й поставили світ перед небезпекою розв'язання Світової війни.

Усі ці події у світі набули широкого резонансу. Політика, яку проводили нацисти пізнього літа і ранньої осені, привели до загрози Світової війни через Чехословаччину.

Коли міністр закордонних справ Чехословаччини Каміл Крофта, зломлений і обурений, повідомив 30 вересня 1938 року празьким послам трьох мюнхенських держав – Великої Британії, Франції та Італії, про згоду свого уряду з відторгненням частини території Чехословаччини на користь Угорщини і Німеччини, він застережливо доповнив: "Не знаю, чи матимуть користь від рішення, прийнятого в Мюнхені, ваші країни. Та ми, звичайно, не будемо останніми, після нас постраждають й інші" [5, с. 117]. Справді, постраждали багато хто, передовсім в Європі. Мюнхен означав абсолютний кінець порядку, який виник після Першої світової війни. Існуючий на той час світовий порядок мала замінити система, створена на основі договорів між країнами, які брали участь в Мюнхенській змові. Та ця система розпалася раніше, ніж була створена. Світ і Європа все одно не уникнули війни, яка розпочалася 1 вересня 1939 року.

1. Борисов А.Ю. Мюнхенская трагедия: (Мюнх. конф. Англии, Франции, Германии и Италии 1938 г. По Чехословакии). – М.: Знания, 1988. – 63 с. 2. Волков В. К. Мюнхен – преддверие войны. – М.: Наука, 1988. – 308 с. 3. Гусев В. До і після Мюнхена 15 березня 1939 р. перестала існувати Чехословаччина. // Історичний журнал: наукове громадсько-політичне видання. К., – 2000, С. 120-126. 4. Кізченко А. Ф. Як була ліквідована так звана "друга" Чехословацька республіка. "Питання нової та новітньої історії", вип. 8. Вид-во Київського університету, 1969. – 112с. 5. Крети́нин, С. Судетские немцы в 1918–1945 гг.: Народ без родины. – Воронеж, 2000. – 339 с. 6. Серапионова Е.П. Чешские земли, чехи и немцы: вопросы (1918 – 1945 годы) // Славяноведение – 2000. – №5 – с. 43–52. 7. Ушаков А. Гитлер. Неотвратимость судьбы. – М., 2007. – 558 с. 8. Фест И. Адольф Гитлер. Путь наверх. – Пермь, 1993. – т. 2. – 480 с. 9. Шульце Х. Краткая история Германии. – М., 2004. – 256 с. 10. Fritz Peter Habel: Eine politische Legende: die Massenvertreibung von Tschechen aus dem Sudetengebiet 1938/39. Langen Müller, 1996, S. 96. 11. Das Abkommen von München. 1938. Tschechoslowakische diplomatische Dokumente 1937-1939. – Praha, 1968. 12. Fuchs Gerhard. Gegen Hitler und Henlein. Der solidarische Kampf tschechischer und deutscher Antifaschisten von 1933 bis 1938. Berf, Rutten, Loening, – 1961, – 336 s. 13. Die Deutschen in der Tschechoslowake 1933-1947. Dokumentensammlung. – Praha, Nakl-vi CSAV, 1964. – 664 S. 14. Klaus Hildebrand: Das Dritte Reich. Oldenbourg Grundriss der Geschichte. München 1991, S. 36. 15. Jörg K. Hoensch: Geschichte der Tschechoslowakischen Republik. Kohlhammer, Stuttgart 1978, S. 168.

Надійшла до редколегії 17.02.10

І. Патриляк, канд. іст. наук, доц.

ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН НА КИЇВЩИНІ У 1942 р. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НІМЕЦЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ)

Стаття присвячена дослідженню висвітлення пропагандистської діяльності українського націоналістичного підпілля в генеральному комісаріаті Киє в документах німецьких спецслужб в квітні-листопаді 1942 р.

In the article is investigated propagandist activity of the Ukrainian nationalistic underground in a general commissariat Kyiv in April-November, 1942 according to materials of the German special services.

Окупована нацистами територія України стала полем діяльності цілої низки підпільних, нелегальних рухів. Відтак, історія України періоду Другої світової війни це, значною мірою, історія підпільних рухів та організацій. Українське націоналістичне підпілля було друге за розгалуженістю і кадровою чисельністю після радянського підпілля, відтак вивчення всіх аспектів його діяльності є науково актуальним, адже без його всебічного дослідження годі скласти адекватне уявлення про події, які відбувалися в окупованій гітлерівцями Україні.

Сьогодні в українській історіографії існує декілька праць присвячених дослідженню пропагандистської

діяльності ОУН. Йдеться, насамперед, про дослідження Є.Стахова [1, с. 85-91], М.Прокопа [2, с. 19-122], С.Костя [3, с. 224-252], Ю.Романишина [4, с. 222-229], О.Стасюк [5, с. 17-183], В.Малюги [6, с. 37-126], В.Мороза [7, с. 217-229] та інших дослідників. Проте досі ніхто з дослідників не звертав увагу на висвітлення пропагандистської діяльності націоналістичного підпілля в Києві у 1942 році аналітиками тодішніх німецьких спеціальних служб, які уважно відстежували ситуацію в окупованих землях.

Для підготовки пропонованого дослідження нами використовувалися звіти німецької поліції безпеки (СП) і